

BABIĆ - FINKA - MOGUŠ

HRVATSKI PRAVOPIŠ

HRVATSKI PRISTAV

MATICA HRVATSKA

DRUŠTVO KNJIŽEVNIKA HRVATSKE

INSTITUT ZA JEZIK

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI

KATEDRA ZA SUVREMENI HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK
FILOZOFSKOG FAKULTETA U ZAGREBU

Urednik

BRANKO PERICA

STJEPAN BABIĆ — BOŽIDAR FINKA
MILAN MOGUŠ

HRVATSKI PRAVOPIS

SKOLSKA KNJIGA
ZAGREB, 1971.

PREDGOVOR

Stjecajem se prilika dogodilo da hrvatski književni jezik nema osnovnih normativnih priručnika — gramatike, rječnika i pravopisa — koji bi uspješno mogli zadovoljiti današnje potrebe. Zbog toga se pred hrvatske lingviste postavio kao najpreči zadatak da izrade suvremene i praktične normativne priručnike hrvatskog književnog jezika.

Kao pravopisni priručnik služio nam je dosad Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika iz 1960, ali on nije mogao zadovoljiti ni svojim pravopisnim odredbama, jer neke od njih nisu bile u skladu s hrvatskom pravopisnom tradicijom i praksom, a još je manje mogao svojim rječnikom, jer u njemu nije bilo nikakvih oznaka po kojima bi se znalo što ide u hrvatski književni jezik, a što ne. Stoljetna hrvatska književna tradicija i snažan hrvatski jezični osjećaj nisu dopuštali da se u praksi prihvate sve pravopisne dvostrukosti toga priručnika te je tako nastao nesklad između pravopisne norme i pravopisne i jezične prakse.

Uočivši prijeku kulturnu i pedagošku potrebu da se najprije izradi hrvatski pravopis, Matica je hrvatska preko svoje Jezične komisije izabrala Pravopisnu komisiju u koju su ušli: S. Babić, D. Brozović, Ž. Bujas, B. Finka, I. Frangeš, Lj. Jonke, R. Katičić, T. Ladan, M. Moguš, S. Pavešić i J. Silić, koja je potom, na prijedlog Izvršnog odbora Matice hrvatske, izabrala tri člana za autore i povjerila im da izrade načela 'novoga pravopisa. Autori su to učinili i na zajedničkoj sjednici Jezične i Pravopisne komisije, održanoj 12. svibnja o. g., odobrena su opća i pojedinačna načela na kojima treba pravopis izraditi.

Opća načela određena su prema kulturnim i praktičnim potrebama. Ta načela traže da hrvatski pravopis obuhvati hrvatsku pravopisnu i jezičnu tradiciju i praksu, ali da se što manje mijenja prema dosadašnjim pravopisnim navikama kako korisnici ne bi imali većih, a nepotrebnih poteškoća u savladavanju promjena. Zato je jedno od općih načela bilo da od dosadašnjih odredbi treba mijenjati samo ono za što postoje osobiti razlozi.

Pojedinačna su se načela odnosila na konkretna pravila ostvarena u ovom pravopisu. Pri tome su razmotrene i prihvaćene mnoge pojedinosti, tako da su autori imali jasne upute i malo mogućnosti za svoja osobna shvaćanja.

Prihvaćena opća i pojedinačna načela poslana su tada Društvu književnika Hrvatske, Institutu za jezik JAZU, Katedri za

suvremeni hrvatski književni jezik Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Komisiji za udžbenike Zavoda za osnovno obrazovanje SRH i Komisiji za udžbenike Zavoda za stručno obrazovanje SRH na razmatranje i odobrenje. Sve su ustanove prihvatile načela, a autori su potom izradili rukopis.

Prema tome, Hrvatski pravopis nije djelo pojedinaca nego su autori samo izvršili određenu društvenu narudžbu. S koliko su to uspjeha učinili, prosudit će kritika i praksa.

Autori su podijelili posao tako da je S. Babić izradio poglavlja: Pismo, Suglasnik č, ć, dž, đ, Glasovni skupovi ije-je, Zamjenjivanje k, g, h sa c, z, s, Rečenični znakovi, a u Pravopisnom rječniku slova D—G, P, R i S — Srbija; B. Finka poglavlja: Velika i mala slova, Tuđice, Pravopisni znakovi, Kratice, a u Pravopisnom rječniku slova A — Č i Srbijanac — Ž; M. Moguš poglavlja: Suglasnik h, j, Promjena l u o, Jednačenje po zvučnosti, Jednačenje po mjestu tvorbe, Gubljenje suglasnika, Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, a u Pravopisnom rječniku slova H — O. Osim toga svaki je autor pregledao i sve ostale dijelove.

Kao osnovica za izradu rukopisa poslužilo nam je IX. izdanje Boranićeva pravopisa. Budući da je hrvatski književni jezik u pretežnoj većini čvrsto izgrađen, kolebanja u izboru dviju mogućnosti bila su rijetka. U takvim smo se slučajevima oslonili na svoje jezično znanje i svoj jezični osjećaj. Posebno to vrijedi za hrvatsku jezičnu tradiciju pojedinih riječi, pa ćemo s osobitom pozornošću primati takva upozorenja, svestrano ih razmotriti i u skladu s utvrđenim činjenicama unijeti u nova izdanja. Dobro obrazložene prijedloge, općenito prihvaćene od stručnjaka, smatrat ćemo dogovorno prihvaćenom promjenom i unijeti je u buduća izdanja.

Nadamo se da je ovim pravopisom postavljena čvrsta osnovica hrvatske pravopisne norme, koja se u bitnome više neće mijenjati, što će svima nama kojima je hrvatski materinski jezik ili ga prihvaćamo kao svoj književni jezik omogućiti da od sad imamo ustaljen pravopis.

Na kraju nam je dužnost da zahvalimo svima koji su pomogli da Hrvatski pravopis bude što bolje izrađen i što prije gotov. Posebno zahvaljujemo članovima Matičine Jezične i Pravopisne komisije na korisnim savjetima i praktičnim odlukama, Školskoj knjizi na spremnosti da se prihvati izdavanje ovoga djela i Štamparskom zavodu »Ognjen Prica« u Zagrebu zbog prednosti koju je dao ovom poslu.

Zagreb, 10. rujna 1971.

Autori

UVOD

Zbog toga što nije bilo i još nema rječnika suvremenog hrvatskog književnog jezika u našoj je svijesti pravopis postao sinonim za rječnik. Veoma su česta pozivanja na pravopis i u onome što zapravo pripada rječniku književnog jezika. U pravopisna pravila i pravopisni rječnik ulaze u načelu riječi i oblici zbog pravopisnih, a ne jezičnih razloga. Zato u pravopisu nema nekih najobičnijih riječi ako nisu pravopisni problem, kao što su npr. glava, kula, pramen, zid. Pravopisni rječnik obuhvaća dakle samo dio rječničkog blaga hrvatskog književnog jezika. Ipak, nepostojanje rječnika hrvatskog književnog jezika navodilo je autore hrvatskih pravopisa da u pravopisna pravila unose i one dijelove, a u pravopisni rječnik one riječi kojima sa strogoga pravopisnog gledišta ne bi bilo mjesta u pravopisu. S toga je razloga i Hrvatski pravopis shvaćen šire, i u nj uneseno izrazito gramatičko poglavlje kao što je *Zamjenjivanje glasova k, g, h sa c, z, s, a* i podosta riječi koje nisu strogo pravopisna problematika. Kada bude izrađen hrvatski rječnik, moći će se u pravopisu ostaviti samo pravopisna problematika.

Radeći Hrvatski pravopis bili smo svjesni da time zadiremo i u područje jezika, s jedne strane zato što je u praksi teško odvojiti pravopisnu stranu od jezične, s druge zato što sadašnje prilike traže takav priručnik, a treće što smo to mogli učiniti bez posebnih teškoća, jer između toga dvojega nema velikih opreka kad je posrijedi hrvatski pravopis za hrvatski jezik.

Izrađujući pravopisni rječnik, pogotovu kad je ovako opsežan, nismo mogli biti potpuno neutralni pa reći: ovako se piše, a kako se upotrebljava, pravopisa se ne tiče. Zato smo uveli nekoliko postupaka kojima upozoravamo i na jezičnu upotrebu.

Riječi i oblici koje je zbog pravopisnih razloga bilo potrebno navesti, a ne idu u sustav hrvatskoga književnog jezika označeni su zvjezdicom, a uz njih su, iza znaka >, dodane razmaknutim slovima normalne hrvatske riječi.

Riječi koje se nalaze u hrvatskom književnom jeziku kao sinonimi također smo naveli, ali smo iza njih, iza znaka >, dodali razmaknutim slovima riječ za koju držimo da ju je s kojeg razloga preporučljivije upotrijebiti.

Često smo riječi označivali i posebnim kvalifikatorima, kao npr. *pokr.* (pokrajinski), *zast.* (zastarjelo), *nar.* (narodski), *pej.*

POGOVOR

Hrvatski pravopis napisan je i tiskan 1971. godine i neuvezan upao te godine u politički vrtlog pa su tiskani arci završili u tvornici papira, a uvezano je oko 600 primjeraka s tiskanom naznakom »SAMO ZA INTERNU UPOTREBU«, ali bez našega već složenoga Predgovora, Uvoda, Kratica i Kazala. Prema jednom uvezanom primjerku Nova Hrvatska u Londonu izdala je sa svojom Uvodnom riječi dva izdanja, 1972. i 1984. godine (tzv. »londonac«). Tako krnje izdanje izazivalo je određene zabune jer izostavljeni dijelovi ne samo što čine cjelinu nego su bitni za razumijevanje cjeline, pogotovu Pravopisnoga rječnika. Zato sada izdajemo cjelovit tekst, izostavljene dijelove prema već složenom tekstu, a ostalo u pretisku, što znači da dajemo autentičan tekst iz 1971. godine. Činimo to zato da imamo dokument vremena koji pokazuje da Hrvatski pravopis sam po sebi nije ni po čemu smio imati sudbinu koju je doživio, a s druge strane zato što je uz male ispravke, promjene i objašnjenja na kraju knjige i danas upotrebljiv kao praktičan priručnik.

Hrvatski pravopis i kao pravopisni priručnik i kao njegov naslov ima u Hrvatskoj dugu, gotovo stogodišnju tradiciju. Prvi je tako naslovljen *Hrvatski pravopis* Ivana Broza, objavljen 1892. godine u Zagrebu. Bila je to snažna afirmacija hrvatskoga književnog jezika kojim se i do danas služe ne samo Hrvati nego i Srbi kao i pripadnici drugih naroda u našoj zemlji i u svijetu koji tim jezikom govore. U duhu toga i takva književnog jezika pojmom se *Hrvatski pravopis* i tada kao i danas obilježava dvoje: prvo, da je to pravopis za Hrvate (hrvatski pravopis = pravopis Hrvatâ), drugo, da je to pravopis svih hrvatskih žitelja (hrvatski pravopis = pravopis Hrvatskê), isto onako kao što pojam *hrvatska država* znači i povijesno i u naše vrijeme ne samo »država Hrvatâ« nego i »država svih žitelja Hrvatske«, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost. *Hrvatski pravopis* je dakle pravopisni priručnik hrvatskog književnog jezika, jednako namijenjen korisnicima u našoj zemlji kao i svim onim pojedincima ili skupinama korisnika bilo gdje u svijetu koji se tim jezikom služe.

* * *

Kao izdavači navedene su ustanove kako je tiskano u Hrvatskom pravopisu (HP) 1971. godine. One kao ustanove nisu posebno sudjelovale u radu na izradi HP osim preko pojedinaca koji su bili njihovi članovi, a posebno prihvaćanjem načela za izradu pravopisa. »Školska knjiga« kao nakladnik uputila im

je, kao i ostalim ustanovama navedenima u Predgovoru, Prijedlog za prihvaćanje načela novoga hrvatskog pravopisa i navedene su ustanove prihvatile ta načela. Jedino je Matica hrvatska sudjelovala u radu u većoj mjeri jer je na poticaj njezine Jezične komisije osnovana Pravopisna komisija koja je izradila pravopisna načela. Pravopis je prihvaćen za tisak na temelju stručnih ocjena prof. Lj. Jonkea i prof. R. Katičića upućenih »Školskoj knjizi« kao nakladniku.

OBJAŠNJENJA

Zbog poznatih razloga pisci HP nisu u sve proteklo vrijeme (od 1971. god.) imali prilike da ga dorađuju kao što je bilo zamišljeno i kao što se to redovito čini u novim izdanjima. U tom su se dugom razdoblju pojavile ili modificirale neke spoznaje, od kojih je neke potvrdila i sama pravopisna praksa. Ta će i takva praksa doći do punog izražaja u novim izdanjima HP. Da bi korisnici HP već i sada imali oslonac u pravopisnoj primjeni koja se najavljuje, u nastavku se ovoga teksta osvrćemo na te spoznajno utemeljene pravopisne novine.

Kao što je rečeno u *Uvodu*, u poglavlju *Glasovni skupovi ije* i je obilježeni su naglascima, a to je učinjeno na dotadašnji način, iako je već u samom tekstu *Uvoda* nagoviješten novi. Sada kad je to već prihvaćeno i uvedeno u neke priručnike, potrebno je reći nekoliko riječi objašnjenja. Pisanje skupa *ije* na mjestu nekadašnjega *jata* znači da je to pravopisni lik dvoglasničkoga dugoga *je* (je), koje se piše troslovom *ije*, a trofonemski (troglasovni) izgovor samo je iznimni stilski ostvaraj. To znači da napisano *bižel*, *dijete*, *obaviještenost* treba čitati /bižel/, /diéte/, /obáviéštenost/ i da bismo danas naglasak bilježili *bi-jél*, *dijéte*, *obáviéštenost*, u skladu sa shvaćanjem što ga je iznio D. Brozović u članku *O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata*, *Jezik*, XX, Zagreb, 1972, str. 65—74, 106—118, 142—149.

Preuzimanje dijalekatnih likova u književni jezik još se veoma kritički procjenjuje pa danas ne bi smjelo biti zapreke da se npr. *Tijesno* preokrene u *Tisno*. Posebno to vrijedi za skup *šč/šć* (usp. npr. članak S. Babića, *Kajkavsko č u književnom jeziku*, *Jezik*, XXII, Zagreb, 1975, str. 65—72) pa su u tom smislu u *Ispravcima* i *promjenama* dopušteni i *baščanski*, *Medveščak* i *Pešćenica* kako dosadašnja strogost ne bi bila zaprekom da se ti i drugi slični primjeri ne usvajaju povoljnije za knji-

ževni jezik. U pojedinim slučajevima to se i ne može riješiti lingvistički pa će biti potreban dogovor.

Pisanje *d* ispred *c*, *č*, *ć*, *s*, *š* (*odcjepljenje*, *podčiniti*, *odčušnuti*, *predsjednik*, *nadžumar*) ima dugu hrvatsku tradiciju pa nije dobro od toga odstupati, pogotovu što i većina hrvatskih lingvista smatra da je tako bolje.

Što se tiče velikoga slova, osnažuje se pravilo u § 51. koje glasi: »Ako nije sigurno je li koji dio složenih toponima vlastito ime, bolje je opredijeliti se za pisanje tih dijelova, osim na početku zemljopisnog imena, malim nego velikim početnim slovom.« To gledište valja protegnuti i na sve druge slučajeve kad nije sasvim jasno da je riječ o vlastitom imenu.

Načela prema kojima su izložena pravila za pisanje zarezuglavnom su općenito prihvaćena te se ne može očekivati da bi mogla doživjeti bitnije promjene, osim možda samo u drugačijem izlaganju istih načela, jer se hrvatski lingvisti i književnici slažu da je takav način stavljanja zarezu veoma pogodan i za hrvatski jezik.

Uz izričita pravila za sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi neka su više načelne naravi (usp. § 401. i 404.) pa u konkretnoj primjeni pisac treba odrediti kako će napisati. To proizlazi odatle što sve konkretne veze nije moguće navesti, a i navedeni primjeri ne mogu se mehanički primjenjivati, nego u većini slučajeva treba prosuditi ima li veza značenje priloga ili je samo priložna oznaka. Tako npr. u Pravopisnom rječniku nalazimo označeno s *pril.*: *nasmrt*, *podnebo*, *podnoć*, *podvečer*, *poizbor*, ali *pod zimu*, *pred mrak*, *pred večer*, *pred zoru*, *u zoru*. U kolebanjima u takvim slučajevima bolje je upotrijebiti rastavljeno pisanje.

Točka se kao pravopisni znak ne mora stavljati kad slijedi koji drugi pravopisni znak (zarez, crtica, zagrada i sl.). Usp. paragraf 513, str. 122.

Život je nametnuo neke promjene u imenima država i organizacija pa su i njihove kratice danas drukčije, npr. ČSR (prije ČSSR), SKH-SDP (prije SKH), RS (prije SRS — Socijalistička Republika Slovenija) itd.

Ispravci tiskarskih pogrešaka i pojedinačne promjene donose se u posebnom odjeljku ovoga pogovora.

Mislimo da će sve to pridonijeti boljem razumijevanju ovog priručnika i lakšem služenju njime s nadom da će poboljšanja u novim izdanjima dovesti do stabilne pravopisne norme.

Str.	piše	treba
299.	šeststogodišnji	šestogodišnji
299.	(s. v. šizma)	
	šizma > raskol	šizma i shizma > raskol
299.	(iznad riječi škakljati)	
	—	šizofreničar i shizofreničar
	—	šizofrenički i shizofrenički
	—	šizofrenija i shizofrenija
	—	šizofrenik i shizofrenik
300.	Šlezanin	Šležanin
300.	(s. v. što)	
	(česa, nečesa)	(*česa)
302.	*teda negda	*teda-negda
310.	(s. v. udovoljiti)	
	*udovoljiti	*udovoliti
315.	uraskorak	u raskorak
316.	(s. v. usta)	
	ž. r.	s. r.
320.	(s. v. varmeđijski)	
	varmećski	varmećki
323.	vjeroučitelj	vjeroučitelj
323.	*vjerojatan	*vjerovatan
323.	(s. v. vjeruju)	
	crkvenoslovenskog	crkvenoslavenskog
325.	(s. v. vrbnički)	
	Vrbik	Vrbnik
327.	zabludjela	zabludjeti, -dim, -dio, -djela
328.	(s. v. začedak)	
	-tka	-etka
329.	(iznad riječi zahtjeti)	
	—	zahrzati i zarzati
331.	(s. v. zalazak)	
	-ska	-aska
332.	zanovjetalaca	zanovjetalac
333.	zarzati; ne *zahrzati	zarzati i zahrzati
339.	(s. v. Žepčak)	
	-ani	-aci
340.	(s. v. žiličica)	
	žlica	žilica
340.	(s. v. življenje)	
	živiti	živjeti
340.	župaljanin	župljanin

U Zagrebu, 6. srpnja 1990.

Autori

KAZALO

<i>Predgovor</i>	V
<i>Uvod</i>	VII
<i>Kratice upotrijebljene u ovom pravopisu</i>	XI
PRAVOPISNA PRAVILA	1
Pismo	3
Velika i mala slova	5
Vlastita imena	5
Prva riječ u rečenici	19
Riječi iz počasti	21
Glasovi i glasovni skupovi	23
Suglasnik <i>č</i>	23
Suglasnik <i>ć</i>	26
Suglasnik <i>dž</i>	28
Suglasnik <i>đ</i>	29
Suglasnik <i>h</i>	29
Promjena <i>l u o</i>	30
Suglasnik <i>j</i>	31
Glasovni skupovi <i>ije-je</i>	32
Zamjenjivanje <i>k, g, h sa c, z, s</i>	43
Jednačenje po zvučnosti	45
Jednačenje po mjestu tvorbe	46
Gubljenje suglasnika	48
Tuđice	50
Tuđice iz klasičnih jezika	51
Tuđice iz živih jezika	60
Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi	83
Opća pravila	83
Imenice	84
Pridjevi	85
Zamjenice	86
Brojevi	88
Glagoli	89
Prilozi	90
Prijedlozi	93
Veznici	93
Rastavljanje riječi na kraju retka	94

Rečenični znakovi	96
Točka	96
Upitnik	97
Uskličnik	99
Zarez	100
Točka zarez	110
Dvotočka	111
Tri točke	112
Crta	114
Navodnici	116
Polunavodnici	119
Zagrade	120
Pravopisni znakovi	121
Točka	121
Dvotočka	122
Tri točke	122
Crta	123
Crtica	123
Zagrade	124
Zvezdica	125
Apostrof	125
Znak jednakosti	126
Znakovi podrijetla	126
Naglasci	127
Genitivni znak	128
Ostali pravopisni znakovi	128
Kratice	130
Obične kratice	130
Kratice etikete	134
PRAVOPISNI RJEČNIK	137
DODATAK PRETISKU	345
Pogovor	347
Objašnjenja	348
Ispravci i promjene	350